

Санніков Олександр Ілліч,
доктор психологічних наук, старший науковий
співробітник, доцент кафедри теорії та методики
практичної психології, Південноукраїнський
національний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса

ВІД СТИЛЮ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДО СТИЛЬОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ: ГЕНЕЗА УЯВЛЕНЬ

Анотація. У статті розкрито структуру й стильові характеристики особистості професіонала, який приймає життєві рішення. Розглянуто основні складові теоретичного конструкту стилю: психологічна система прийняття життєвих рішень, стратегія вибору й прийняття рішень, система властивостей особистості.

Виділено методологічні підстави й обґрунтовано сучасний напрям – вивчення стилю прийняття рішень особистістю. Наведено результати прикладних досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології з вивчення стилю прийняття рішень у різних умовах індивідуальної й професійної діяльності. Розглянуто підґрунтя для класифікації стилів прийняття рішень, їх зв'язок із системою особистісних характеристик, що їх супроводжують. Обґрунтовано доцільність використання рішимості особистості як альтернативи одновимірним і двовимірним основам класифікації стилів. Наведено сучасне трактування рішимості – інтегральної властивості особистості. Визначено теоретичне підґрунтя багатовимірної моделі рішимості особистості в ситуації вибору. Описано континууми (полюси; додатні і від'ємні) кожного показника рішимості: стрімкості, ризикованості, толерантності до невизначеності, передбачливості, рефлексивності, розсудливості, спонтанності, гнучкості, авантюристичності, асертивності, незалежності й догматичності. Показано можливі сфери використання мультидименціональної шкали рішимості в практиці професійного консультування.

Ключові слова: стиль прийняття рішень, стильові характеристики особистості, рішимість особистості, мультидименціональна шкала рішимості.

Санников Александр Ильич

ОТ СТИЛЯ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ К СТИЛЕВЫМ ХАРАКТЕРИСТИКАМ ЛИЧНОСТИ: ГЕНЕЗИС ПРЕДСТАВЛЕНИЙ

Аннотация. В статье раскрыты структура и стилевые характеристики личности профессионала, принимающего жизненные решения. Рассмотрены основные составляющие теоретического конструкта стиля: психологическая система принятия жизненных решений, стратегия выбора личности, свойства личности.

Выделены методологические основания и обосновано современное направление – изучение стиля принятия решений личностью. Представлены данные прикладных исследований в отечественной и зарубежной психологии по изучению стиля принятия решений в различных условиях индивидуальной и профессиональной деятельности. Рассмотрены основания классификации стилей принятия решений, их зависимость от системы используемых характеристик. Обоснована целесообразность использования решимости личности как альтернатива одномерным и двумерным основаниям классификации стилей. Дана современная трактовка решимости – интегрального свойства личности. Определены теоретические основания многомерной модели свойств решимости личности в ситуации выбора. Описаны точки максимального и минимального измерений параметров решимости: стремительности, рисковости, толерантности к неопределенности, предусмотрительности, рефлексивности, благоразумия, спонтанности, гибкости, авантюристности, асертивности, независимости и догматичности. Показаны возможные области использования мультимензиональной шкалы решимости в практике профессионального консультирования.

Ключевые слова: *стиль принятия решений, стилевые характеристики личности, решимость личности, мультимензиональная шкала решимости.*

Oleksandr Sannikov

FROM DECISION-MAKING STYLE TO THE STYLE CHARACTERISTICS OF PERSONALITY: GENESIS OF IDEAS

Abstract. *The article reveals the structure and the style characteristics of the professional personality that makes life decisions. The main components of the theoretical construct of style are considered: the psychological system of decision-making, the strategy of choice of personality, personality traits. Methodological foundations are singled out and the modern direction – studying of style of decision-making by personality is proved. The data of applied research in domestic and foreign psychology on the study of the style of decision-making under different conditions of individual and professional activity are presented. The bases of classification of decision-making styles, their dependence on the system of used characteristics are considered. The expediency of using the determination of the personality as an alternative to the one-dimensional and two-dimensional grounds for classifying styles is substantiated. A modern interpretation of determination – the integral property of the individual is given. The theoretical foundations of the multidimensional model of the properties of the personal determination in the choice situation are determined. The points of maximum and minimum measurement of the parameters of determination are described: rapidity, riskiness, tolerance to uncertainty, foresight, reflexivity, prudence, spontaneity, flexibility, adventurousness, assertiveness, independence and dogmatism. The possible areas of use of the multi-dimensional determination scale in the practice of professional counseling are shown.*

Key words: *decision-making style, style characteristics of personality, personal determination, multidimensional scale of determination.*

Постановка проблеми

Підвищення ефективності сучасного виробництва, результативність керування персоналом фірми, удосконалення розвитку бізнесу в цілому нерозривно пов'язані із прийняттям рішень професіоналами, фахівцями з менеджменту. Важливість проблеми визначається роллю, яку прийняття рішень відіграє не тільки у виробленні й реалізації ефективного управління, а й у формуванні стилю професійної діяльності, стилю прийняття рішень. Вплив обраного стилю прийняття рішення стає ще більш важливим, якщо зростає відповідальність особистості за кінцевий результат вибору, за наслідки прийнятих рішень.

Актуальність проблеми дослідження. Складність вивчення стильової проблематики багато в чому зумовлена міждисциплінарним характером самої проблеми, що стосується категоріального апарату багатьох наукових дисциплін. Водночас, на думку А. Лібіна, «...практично відсутні роботи із систематизації накопичених теоретичних і експериментальних даних, з методологічного узагальнення досліджень стилю»⁴. Якщо врахувати, що за останні двадцять років це питання практично не було вирішено, то стає зрозумілою й актуальною доцільність означених досліджень і результатів цього напрямку для пошуку, виділення, вивчення й розвитку стильових характеристик особистості, які проявляються в прийнятті рішень професіоналом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Залучення поняття «стиль» для розуміння особливостей індивідуальності людини, аналіз походження цього поняття, його поширеність у різних галузях наукового знання не тільки підкреслює багатогранність його значень і різноплановість характеристик, а й відображує інструментальну оснащеність діяльності сучасного фахівця. Стиль є єдністю певного явища людської життєдіяльності, типовою формою його зовнішнього виразу, що спрямований на використання засобів досягнення цілей діяльності¹¹. Найбільш удаюю спробою аналізу стилю є трактовка його як такого способу організації системи, коли з безлічі елементів виникає впорядковане ціле. При цьому зв'язки між елементами перетворюють стиль на спосіб функціональної організованості. Сфера існування стилю — стійка структура, яка охоплює шляхи й способи вибору й прийняття рішення, а також добір проблем, що потребують вирішення¹⁰. Більшість дослідників (А. Адлер, А. Асмолов, І. Кхол,

---

⁴ Либин А. Стиль – это человек? // Стиль человека: психологический анализ / под ред. А. В. Либина. — М.: Смысл, 1998. — С. 3.

¹¹ Философская энциклопедия: в 5 т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. — М.: Советская энциклопедия, 1970. — Т. 5. Указатель. — 740 с. — С. 135.

¹⁰ Устюгова Е. Н. Стиль и культура: опыт построения общей теории стиля / Е. Н. Устюгова. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2003. — 260 с. — С. 63.

Е. А. Могилевкін, Ю. Самарін), пояснюючи сутність стилю, наголошують на тих індивідуальних особливостях особистості, для яких у стилі відображується специфіка діяльності. Думка ряду вчених (зокрема, це І. Литвінов, Е. Молл, Т. Резнік, Е. Устюгова, М. Холодна) збігається в тому, що найбільш яскраво стиль виявляється в діяльності, а стиль – це форма вираження особистості в діяльності, зовнішній прояв індивідуальності, стиль розуміється навіть як певна форма діяльності⁷. Зупинімося більш докладно на складових теоретичного конструкта стилю прийняття рішень особистістю.

Психологічна **система прийняття рішень** може бути використана як інфраструктура для розуміння механізмів і закономірностей, покладених в основу вибору й прийняття рішення особистістю (А. Карпов, Т. Корнілова, Л. Помиткіна, В. Чернобровкін). Інфраструктура прийняття рішень (*лат. infra – нижче й structura – побудова, розташування*) — форма, змістом якої виступають групи внесених до неї психологічних структур і процесів, а також відповідних зв'язків між ними, що забезпечують виконання сукупності функцій вибору й прийняття рішень особистістю відповідно до зовнішніх (середовищних), соціально-професійних і внутрішніх психологічних умов, цілей, змісту життєдіяльності. За сучасною теорією, у процесі прийняття рішень одну з провідних ролей відіграють властивості й якості особистості, взаємодія яких забезпечує продукування оригінальних рішень, більш ефективних альтернатив і більшого числа варіантів вибору^{7, 12}. Саме аналіз властивостей особистості є одним із найважливіших елементів професійного консультування. Цей аналіз використовується:

- під час проведення індивідуальної професійної орієнтації щодо вибору оптантом першої професії або місця здобуття освіти;
- під час розроблення рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного вибору оптанта;
- у процесі оцінювання відповідності здібностей, індивідуально-психологічних якостей і мотивів оптанта вимогам, які пред'являє професія до особистості.

Як правило, несформованість властивостей дає змогу консультантові визначити характер можливих труднощів і бар'єрів у процесі опанування обраної професії, обмеженість можливостей особистості щодо сприйняття й опрацювання інформації, індивідуальні особливості досягнення мети після остаточного вибору з декількох альтернатив^{7, 15}.

Іншим, не менш важливим чинником, що визначає вибір особистості, є **стратегія прийняття рішення** – стійка регулярність вибору особистістю

---

⁷ Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : монография / А. И. Санников. — Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. — 440 с.

¹² Gati I., & Tal S. Decision-making models and career guidance. In J. Athanassou & R. Van Esbroeck (Eds.), International handbook of career guidance. — Berlin, Germany : Springer, 2005. — P. 157–185.

¹⁵ Sauermann H. Vocational choice. A decision making perspective / H. Sauermann // Journal of Vocational Behavior. — 2005. — Vol. 66. — P. 273–303.

способів оцінювання об'єкта й тактик прийняття рішень^{1;6}. Розглядаючи закономірності прийняття рішень у завданнях контролю стану об'єкта спостереження, Ю. Забродін розуміє стратегією як послідовну реалізацію різних способів досягнення різних результатів, різних виборів³. На думку психологів, що вивчали цю проблему, стратегія характеризується наявністю уявлень про те, які дії, з якими об'єктами треба застосовувати на кожному етапі просування до мети¹. Більш загальне визначення запропонував В. Венда, відштовхуючись від результатів дослідження операторів з керування складними системами. Автор визначає стратегію як прояв стійкої регулярності під час вибору способів оцінювання стану реального об'єкта й ухвалення рішень². Стратегія не тільки забезпечує прийняття особистістю ефективного вибору, а й є тим інструментом, який створює можливість для використання арсеналу способів, стратегій і тактик прийняття рішень⁹. Крім того, вона сприяє поліпшенню якості самих рішень за рахунок забезпечення коректного обліку особливостей їх аналізу й вибору, що обов'язково забезпечить одержання більш продуктивного варіанта вибору.

У більшості праць закордонних авторів з прийняття рішень, які присвячені вивченню стилю (Т. Arroba, R. Bruce, L. Dinklage, V. Harren, R. Johnson, O. Nevo, S. Scott, D. Walsh, і ін.), увагу зосереджено на виділенні досить обмеженого спектра характеристик – основи стильової типології. Пропонують раціональний, інтуїтивно зрозумілий і залежний стилі; континууми характеристик, які утворюють вимір стилю (систематично-спонтанний прояв, і внутрішньо-зовнішній прояв стилю). Як підставу стилю використовують: дві площини виміру (мислення або почуття, інтроверт або екстраверт); розширення складу характеристик стилів (унесення показника «замкненість» у спонтанний стиль); виділення домінантної ознаки в стилі (швидке прийняття рішення, продуктивне, ефективне, перфекціоністське)¹².

В останні роки спостерігається зростання інтересу до вивчення ролі *індивідуальних відмінностей* у прийнятті рішень. Розроблення психологів-практиків і професійних консультантів зосереджено не тільки на розвитку наявних, а й на розробці нових тактик, прийомів і способів прийняття рішень,

---

¹ Бондаровская В. М. Опыт психологического анализа системы «человек-задача» / В. М. Бондаровская, Т. К. Горобец-Чмут, В. А. Моляко, М. Л. Смульсон // Теория задач и способов их решения. — Киев: Ин-т кибернетики, 1973. — С. 14–22.

⁶ Санников А. И. Психологический анализ стиля принятия решений / А. И. Санников // Проблемы сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. — Вип. 15. — С. 576–585.

³ Забродін Ю. М. Очерки теории психологической регуляции поведения / Ю. М. Забродін. — М.: Магистр, 1997. — 215 с.

² Венда В. Ф. Методологические принципы исследования психологических факторов сложности решения оперативных задач / В. Ф. Венда // Методология инженерной психологии, психологии труда и управления. — М.: Наука, 1981. — С. 15–29.

⁹ Санников А. И. Тактика принятия решений в конфликте / А. И. Санников // Конфлікти та безпека: матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару-наради (25 листоп. 2010 р.). — Одеса: СМІЛ, 2010. — С. 99–105.

¹² Gati I., & Tal S. Decision-making models and career guidance. In J. Athanasou & R. Van Esbroeck (Eds.), International handbook of career guidance. — Berlin, Germany: Springer, 2005. — P. 157–185.

на пошуку індикаторів ідентифікації різних компонентів стилю, які особистість використовує при прийнятті рішення.

Оцінювання безпосереднього факту здійснення вибору, адекватного вимогам ситуації, забезпечує розуміння психологічної стійкості особистості і є одним з найбільш важливих результатів у прийнятті рішень. По суті, воно демонструє прояв стилю, що утворюють його індивідуально-психологічні характеристики. Проведені раніше дослідження стилів прийняття рішень базувалися на припущенні, що стиль прийняття рішень є стабільною узагальненою характеристикою особистості, що створює умови для формування їх таксономії. Так, стиль прийняття рішень розуміється як звичний шаблон відповіді, що демонструється особою в ситуації вибору. На думку авторів, «стиль є не рисою особистості, а звичкою, в основу якої покладено схильність реагувати певним чином на певний контекст ситуації прийняття рішення»¹⁶. Теоретичний аналіз показує, що, залежно від виділеної однієї або двох характеристик, що домінують, учені зосереджені на класифікації осіб для їхнього групування в кілька типів.

Для цілей цього дослідження становить інтерес не тільки й не стільки кількість виділених характеристик, але їх різноманітність, що може бути використано для опису стилів особистості, яка приймає рішення. Використання однієї-двох ознак, що домінують, які характеризують стиль, рішення індивіда, лише підтверджує реалізацію одновимірного підходу, що є корисним для класифікації осіб та віднесення їх до приблизно однорідних груп у процесі реалізації науково-дослідних цілей. Попередні результати показують, що такий підхід лише частково пояснює різноманіття індивідуальних відмінностей особистості, що приймає рішення. Він може бути недостатній для професійної діагностики властивостей особистості, для побудови професійного прогнозу успішності професійної діяльності або очікуваних актів поведінки особистості в різних ситуаціях вибору⁷.

Різноманіття виділених різними дослідниками стилів прийняття рішень лише підтверджує той факт, що стиль відбиває специфічні особливості конкретної сфери вивчення. Різноманітність унесених до них характеристик створює можливість їх використання для опису варіацій стилів особистості, а також дає ключ до розуміння фактичної їх складності й багатогранності можливих проявів цих стилів. Підтвердження цьому ми виявляємо в матеріалах інтерпретації вченими отриманих результатів^{15; 16}. Водночас виконаний нами аналіз показує, що на додаток до основного стилю прийняття рішень у деяких осіб спостерігається прояв так званого середнього стилю, за якого більшість його характеристик виражені однаково. Це означає, що якщо прийняття

---

¹⁶ Scott S. G. & Bruce R. A. Decision-making style: The development and assessment of a new measure / S. G. Scott & R. A. Bruce // Educational and Psychological Measurement. — 1995. — Vol. 55. — P. 818–831.

⁷ Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : монография / А. И. Санников. — Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. — 440 с.

¹⁵ Sauermann H. Vocational choice. A decision making perspective / H. Sauermann // Journal of Vocational Behavior. — 2005. — Vol. 66. — P. 273–303.

рішення особистістю в певній ситуації може бути охарактеризовано за допомогою одного стилю, що домінує, то елементи інших виділених стилів також можуть бути наявними. Особи, які володіють широким спектром вироблених стилів прийняття рішень, як правило, використовують у конкретних ситуаціях їх комбінації. Крім того, можна припустити використання абсолютно різних стилів або їх комбінацій за виникнення різних ситуацій прийняття рішень.

Мета статті. Аналіз індивідуальних відмінностей у стилях особистості, яка приймає рішення, показує, що найчастіше самі дослідники фокусуються на пошуку одного-двох критеріїв класифікації, на виділенні риси, що найбільш домінує, деякої особливості прийняття або реалізації варіанта вже ухваленого рішення. Видається доцільним розгляд альтернативного підходу, в основі якого — конструювання багатомірного профілю властивостей особистості, яка приймає життєві рішення, одночасне використання в структурі профілю значно більшої кількості характеристик вибору особистості.

Виклад основного матеріалу

Стиль прийняття рішень може бути визначений як типове, стійке реагування індивіда на певну життєву ситуацію, адекватну умовам вибору й прийняття рішень^{5; 13}. Термін «стиль прийняття рішень» використовується нами як узагальнене поняття для опису того, яка безліч характеристик особистості забезпечує сприйняття, збір, опрацювання й використання інформації в ситуаціях прийняття рішення, що виникає в процесі життєдіяльності, те, як формуються його варіанти, як визначається у цілому життєвий вибір особистості⁸.

Ми вважаємо, що прийняття рішень може бути більш повно охарактеризоване комбінацією стильових характеристик особистості. Крім того, облік індивідуально-психологічних характеристик і властивостей, які використовує особистість у ситуації вибору, є значно більш інформативним, ніж підхід, заснований на обліку характеристик одного-двох стилів, що «домінують». Водночас це означає оцінювання обраного набору когнітивних схем і моделей поведінки, на які особистість спирається в ситуаціях вибору й прийняття рішень. Облік стосується й аналізу звичних шаблонів поведінки – систем взаємозалежних дій, на основі яких здійснюється реалізація вже прийнятого рішення. Стиль прийняття рішень посідає не просто центральне

---

⁵ Санников А. И. Индивидуально-психологические детерминанты стиля принятия решений / А. И. Санников, В. В. Гресько // Проблемы современной психологии личности : материалы науч.-практ. конф. молодых учен. та студ. (29 квіт. 2014 р.). — Одесса : Лерадрук, 2014. — С. 92–99.

¹³ Sannikov A. I. Components of decision-making style: the personal approach / A. I. Sannikov // Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach. Vol. 2. — CA, USA : B&M Publishing, 2014. — P. 176–182.

⁸ Санников А. И. Стиль принятия решений личности как средство адаптации к этнополикультурной среде / А. И. Санников // Образование в этнополикультурной среде: состояние, проблемы, перспективы : материалы IV Междунар. молодежного науч.-культ. форума (17–21 марта 2014 г.) ; под науч. ред. Л. В. Ахметовой. — Томск : Изд-во Томск. гос. пед. ун-та, 2014. — С. 179–182.

місце серед інших стильових конструкцій (стилю спілкування, діяльності самообслуговування, стилю індивідуальної й професійної діяльності тощо), він виявляється і в проявах активності, і в реалізації поведінки, і в кар'єрі, і в будь-якому акті вибору особистості.

Аналіз вітчизняних і закордонних праць з означеної проблеми показав, що, насправді, особистість, яка приймає рішення, використовує не тільки більше одного стилю в умовах певної життєвої ситуації, а й різні стратегії й тактики аналізу різних альтернатив для остаточного вибору на різних стадіях його прийняття. У такому випадку спроба охарактеризувати особистість, використовуючи тільки одну основу, що домінує, в описі стилю, багато в чому спрощує й самі стильові описи, так само, як і розуміння того, яка особистість приймає рішення.

Пропонуючи як альтернативу багатовимірну модель властивостей особистості, необхідно виділити і внести до складу моделі провідні чинники – характеристики особистості, яка приймає рішення. Зокрема, здається раціональним використання розгорнутого профілю характеристик рішимості в прийнятті життєвого рішення. Ми розглядаємо *«рішимість»* як багатокомпонентну, цілісну властивість особистості, яка характеризується спрямованістю (настрійовістю) на пошук варіантів вибору для досягнення мети. Рішимість – це здатність до раціонального (розумного, мудрого) аналізу й оцінювання ситуації ухвалення рішення й власних можливостей (ресурсів); здатність до саморегуляції, контролю й керування своїми станами, думками, діями й поведінкою в різних ситуаціях вибору; готовність відстоювати прийняте рішення; незалежно й твердо його реалізовувати з урахуванням можливих наслідків⁷.

Використання профілю рис замість стилю прийняття життєвого рішення вважається нам доцільним з ряду причин.

По-перше, такий підхід дасть підтвердження тому, що ми маємо справу зі складною багатовимірною структурою, а не з однією ознакою активності особистості, що домінує у ситуації вибору. Використання декількох певних характеристик особистості більш адекватно характеризує специфіку того, як здійснюється прийняття особистістю життєвих рішень.

По-друге, можна припустити, що особистість у різних ситуаціях життєвого вибору відрізняється за характеристиками обмеженої безлічі властивостей, які утворюють цілісну структуру. При цьому хоча б одна або навіть дві найбільш розвинені властивості рішимості в структурі властивостей прийняття рішень можуть не просто домінувати, а й бути взаємозалежними. Саме цей факт і може бути підставою для виділення різних типів, форм або стилів прийняття рішень.

По-третє, стиль прийняття життєвого рішення припускає опору на обмежене число властивостей особистості, тоді як профіль прийняття

---

⁷ Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : монография / А. И. Санников. — Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. — 440 с. — С. 121.

життєвого рішення може містити не тільки характеристики особистості, а й адекватні суб'єктивні оцінки умов життєвої ситуації. Характеристики особистості, внесені в багатомірний профіль, не тільки впливають на її вибір, а й багато в чому визначають особливості, з урахуванням яких особистість приймає життєві рішення. Такий профіль може сприяти під час консультування клієнтів з різних сфер життєдіяльності й дасть змогу сформуванню й детальнішу оцінку особливостей вибору в різних типах життєвих ситуацій (простих, значущих, особистісних, моральних, екзистенціальних тощо).

Для побудови профілю нами запропоновано багатовимірну модель властивостей особистості, яка приймає життєві рішення. Конструювання багатовимірної моделі спирається на такі положення:

1. Вироблення й прийняття особистістю рішень можуть бути краще описані багатовимірним профілем властивостей особистості в ситуації життєвого вибору, а не однією (двома) характеристиками, що домінують.

2. Індивіди суттєво різняться підходами до вироблення варіантів прийняття життєвого рішення і, як наслідок, виразністю вимірюваних профілем характеристик особистості.

3. Кожна характеристика профілю — континуум, у якому виразність властивості особистості може визначатися конкретним значенням, вимірюваним у діапазоні між двома крайніми полюсами.

4. Незважаючи на те, що взаємозв'язки й виразність вимірюваних характеристик не є незалежними, кожна в ситуації життєвого вибору зберігає свою структуру й унікальний компонентний склад.

5. Залежно від характеру ситуації життєвого вибору, полюси різних шкал більш коректно відбивають індивідуальні особливості (прояв активності) особистості, що приймає життєве рішення.

6. Характеристики особистості, що приймає рішення, утворюють взаємозалежне ціле і є елементами (складовими, компонентами) психологічної системи життєвого вибору.

7. У психологічній системі життєвого вибору можна виділити групи різних характеристик. Виразність деяких характеристик пов'язана переважно з особистістю, інші більш відповідають уявленню ситуації прийняття рішень, треті — відбивають взаємодію ситуації й особистості.

Для виділення обмеженого числа характеристик особистості в ситуації вибору зроблено систематизацію й аналіз досліджень, проведених раніше з використанням психодіагностичного інструментарію. Результати аналізу виявили значну кількість якостей особистості, які автори використовували для опису й типології виділених ними стилів прийняття рішень. Потім для зменшення їх загального числа нами було проведено аналіз властивостей особистості, що аранжують характеристики прийняття рішення. Порівняння цих характеристик дало можливість їх класифікувати й об'єднати в обмежене число груп, які найбільше відповідають завданням дослідження.

Зокрема, пропонована класифікація заснована:

а) на подібності описів характеристик, притаманних кожному з виділених авторами стилів ухвалення рішень;

б) на збереженні найменувань груп характеристик, представлених у проведених раніше дослідженнях;

в) на порівнянні результатів, отриманих нами, з результатами проведених раніше досліджень, у яких було виділено суттєво поширені й відомі типології стилів.

Це групування дало змогу скоротити число виділених у дослідженнях та описаних у літературі характеристик (властивостей особистості, які проявляються в прийнятті рішень) до обмеженого числа властивостей, показників моделі рішимості (див. рис.).

Рис. Структура показників (ознак) моделі прийняття особистістю життєвих рішень

Показник 1. **Нестримність** – відсутність нестримності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про швидку й енергійну реакцію на ситуацію, обдуманість і раціональність, обережність під час прийняття рішення, незалежність від обставин,

прагматичність, наполегливість у здійсненні прийнятого рішення. Від'ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить, що для людини характерні коливання, необґрунтовані роздуми навіть під час прийнятого очевидного рішення, визначенні способу реалізації вже зробленого вибору. Така людина втрачає здатність до вольового зусилля, до того, щоб від плану, задуму перейти до здійснення, вона нездатна зробити вибір самостійно. Спостерігається залежність під час прийняття рішення від обставин, мрійність і нестійкість намірів, особливо за виникнення складних життєвих ситуацій.

Показник 2. **Ризикованість (схильність до ризику)** – відсутність схильності до ризику в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина схильна до ризику (проявляє схильність до прийняття планів, рішень, які можуть призвести до невдачі, до рішень, пов'язаних з небезпекою). Ризикова людина приймає рішення «наосліп», безоглядно, нерозважливо, навмання, їй подобаються рішення, у яких є ризик. Від'ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про відсутність схильності до ризику в ситуації життєвого вибору.

Показник 3. **Толерантність до невизначеності** – відсутність толерантності до невизначеності. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина свідомо ухвалює складності й непередбачуваності життєвих ситуацій, творчо здійснює пошук варіанта рішення й реалізує його зрілими діями. Від'ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про протилежні характеристики людини – сприйняття ситуацій як нерозв'язних, суперечливих, складних за суб'єктивною оцінкою.

Показник 4. **Передбаченість, далекоглядність** – відсутність далекоглядності під час прийняття життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина враховує при прийнятті рішення можливі наслідки. Завбачлива, далекоглядна людина ретельно планує свої дії й вчинки як розробляючи варіанти прийняття рішення, так і реалізуючи його; програма досягнення мети рішення відрізняється тим, що враховується весь спектр можливих наслідків. Високі значення цього показника свідчать про обов'язковий вибір і використання стратегії досягнення мети, про обґрунтований вибір мети, прагнення до прогнозування майбутнього, прагматичність і цілеспрямованість. Від'ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про протилежні характеристики людини – відсутність далекоглядності, неправильний вибір мети, відсутність прогнозу наслідків прийнятого рішення, можливих відхилень у разі його реалізації.

Показник 5. **Рефлексивність** – відсутність рефлексивності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що діям особистості властива висока раціональність, схильність до розважливих, обережних дій у ситуації прийняття рішень, постійне обмірковування того, що відбувається. Рішення приймаються за високого самоконтролю поведінки, систематичного аналізу обставин, за постійного обмірковування варіантів можливих дій у конкретній життєвій ситуації. Таким

особам властивий високий ступінь розгортання всіх елементів аналізу в структурі остаточного вибору. Рішення вирізняються старанністю планування деталей своєї поведінки, високою частотою звернення до майбутніх подій, орієнтацією на майбутнє в поєднанні з аналізом минулого. Під час прийняття рішень спостерігається розумна комбінація вираженої цілеспрямованості й ригідності за низької імпульсивності. Їм властиві висока продуманість варіантів вибору, наявність альтернативних версій, прогноз можливих наслідків і відхилень під час реалізації вже прийнятого рішення. Від'ємний полюс (точка *min*) цього показника характеризується тим, що особистість не замислюється над відповіддю, рідко оцінює й аналізує труднощі, можливі на шляху досягнення мети, не продумує деталі майбутніх дій, орієнтується тільки на кінцеву мету. Вона не схильна до аналізу власних дій, мотивів і вчинків, рішення схвалює швидко, часом не замислюючись, воліє діяти, а не розмірковувати над причинами своїх невдач, часто не може вгадати, якої поведінки очікує від неї оточення.

Показник 6. **Обґрунтованість, слухність** – відсутність обґрунтованості, слухності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що особистість вирізняється обдуманістю кроків у ситуації вибору, ретельно зважує всі «за» і «проти»; їй властива скрупульозність у збиранні й аналізуванні доступної інформації. Рішення ґрунтовні, розгорнуті, вирізняються повнотою й деталями; до пошуку можливих варіантів ставиться серйозно; пошук варіанта вибору характеризується змістовими подробицями. Точка *min* цього показника свідчить про відсутність розсудливості, докладності в прийнятті життєвого рішення.

Показник 7. **Спонтанність, власновільність** – відсутність спонтанності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) свідчить про прояв активності особистості під впливом випадкових імпульсів, зовнішніх обставин або емоційних переживань без розгляду можливих наслідків; рішення приймається за першим спонуканням, не обмірковується; відсутній пошук розумних альтернатив очевидному вибору, не зважуються «за» і «проти» імовірних варіантів вибору. Особистість вирізняє схильність діяти без достатнього свідомого контролю, дії особистості квапливі й раптові, без міркування, аналізу й оцінювання розвитку ситуації й можливих наслідків. Точка *min* цього показника свідчить про відсутність спонтанності, самоконтролю, виваженості й високий рівень розуміння наслідків прийнятих рішень. Гіпотези перевіряються й багаторазово уточнюються, рішення приймається на основі ретельного аналізу ознак альтернативних об'єктів, що забезпечує незначне число помилок.

Показник 8. **Гнучкість** – твердість у прийнятті життєвих рішень. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що особистість готова переглянути вже зроблений вибір, якщо змінюються умови життєвої ситуації; відмовитися від альтернативи, що воліється, якщо стикається із

труднощами при її актуалізації; здатна легко пристосовуватися до обставин та успішно долати суперечності в процесі прийняття рішення; за необхідності швидко змінює як способи прийняття рішень, так і дії з реалізації зробленого вибору. Точка *min* характеризується відсутністю гнучкості у пошуку альтернативного варіанта вибору за зміни умов ситуації, твердістю, низькою пластичністю, якщо часто виникають утруднення у ситуації вибору.

Показник 9. **Авантюризм** – відсутність авантюриності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина здійснює планування прийнятого рішення, вибір і дії з його реалізації, розраховуючи на випадковий успіх. Авантюрне прийняття рішень вільне від будь-яких обмежень та умовностей заради досягнення мети, швидкого успіху; рішення вирізняється непродуманістю, легкодумством, слабким аналізом конкретної ситуації, орієнтацією на удачу. Від’ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про відсутність авантюриності під час прийняття життєвого рішення.

Показник 10. **Асертивність** – відсутність асертивності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина приймає життєве рішення незалежно від зовнішніх впливів та оцінок, від думки інших людей, адекватно оцінюючи свої можливості. При виборі вона спирається на свої інтереси, свою позицію, наполегливо, але коректно стосовно інших відстоює свої життєві рішення. Від’ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про відсутність асертивності в прийнятті життєвого рішення.

Показник 11. **Незалежність, самостійність** – залежність від інших, відсутність самостійності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що людина схильна до прийняття рішення без сторонніх впливів і допомоги. Аналіз самостійності показав, що незалежність утворена цілим рядом властивостей особистості і пов’язаних з нею психічних явищ: здатністю до самоствердження, підтримкою стабільності Я, самоконтролем, умінням регулювати власну поведінку й емоційні реакції, зберігати власну думку, усупереч зовнішньому тиску, схильністю брати на себе відповідальність за прийняте рішення і його наслідки, а не звинувачувати інших людей, об’єктивні обставини або долю. Від’ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про відсутність самостійності в прийнятті життєвого рішення.

Показник 12. **Догматичність, ригідність** – відсутність ригідності, догматичності в прийнятті життєвого рішення. Додатний полюс (точка *max*) цього показника свідчить про те, що особистість в прийнятті рішень спирається на положення, які вважає непорушною істиною, незмінними за всіх обставин; їй дуже важко змінити сформовану програму пошуку життєвого рішення, план дій з реалізації рішення привести у відповідність до вимог ситуації, що змінилися; особистість вирізняє нездатність за об’єктивної необхідності змінити думку, установку, своє ставлення до об’єкта ухвалення рішення. Рішення приймаються важко, дуже повільно відбувається пошук інших варіантів під впливом нових обставин, особистість нездатна змінити своє рішення щодо довілля відповідно до його змін. Від’ємний полюс (точка *min*) цього показника свідчить про відсутність

догматичності, ригідності в ситуації життєвого вибору.

Експериментальна перевірка моделі прийняття особистістю життєвих рішень тривала протягом 3,5 років (у період з 2013 по 2016 рік). В експерименті брали участь 545 осіб, які навчаються в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова й Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського. Їхні відповіді було внесено до аналізу.

Вибірку обстежених утворено трьома групами. До першої групи увійшли 158 студентів 3 курсу денної форми навчання факультету психологічної освіти (юнаки й дівчата у віці від 19 до 21 року), до другої – 184 слухачі очної форми навчання факультету післядипломної освіти й роботи з іноземними громадянами (чоловіки й жінки у віці від 23 до 47 років) і 203 слухачі 1 і 2 курсів заочної форми навчання цього факультету (чоловіки й жінки у віці від 25 до 53 років). Результати апробації моделі прийняття особистістю життєвих рішень дали змогу створити «Мультидименціональну шкалу рішимості», що має 12 ідентичних показників. Перевірка працездатності шкал здійснювалася з використанням методу паралельних тестів і показала їх високу надійність.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

1. Багатовимірна модель індивідуально-психологічних особливостей особистості, що приймає рішення, відкриває додаткові перспективи для дослідження особистості, а також може бути використана в професійному консультуванні для пошуку середовища професійної самореалізації. Ми вважаємо, що практика професійного консультування повинна виходити за межі оцінки й класифікації осіб в однорідні групи для науково-дослідних цілей, як це робиться в традиційних дослідженнях стилю прийняття рішень. Завдання полягає в тому, щоб перейти, використовуючи дані детального аналізу взаємозв'язків і виразності властивостей особистості, до побудови логіки вибору професійної перспективи, розроблення й оцінювання варіантів кар'єрних рішень. Запропонована багатовимірна модель властивостей вибору особистості й «Мультидименціональна шкала рішимості» роблять доступною реалізацію такого підходу.

Проблематика розвитку досліджень цього напрямку містить у собі оцінку відмінностей між 12 характеристиками з погляду їх технологічності. У проведених роботах показано, що деякі стилі прийняття рішень є більш адаптивними, порівняно з іншими^{5; 6; 7}. Наприклад, докладне й далекоглядне прийняття рішень є більш адаптивним, ніж використання спонтанного або авантюрного стилів. Застосування багатовимірної моделі створює умови й можливість перевірки

---

⁵ Санников А. И. Индивидуально-психологические детерминанты стиля принятия решений / А. И. Санников, В. В. Гресько // Проблемы сучасної психології особистості : матеріали наук.-практ. конф. молодих учен. та студ. (29 квіт. 2014 р.). — Одеса : Лерадрук, 2014. — С. 92–99.

⁶ Санников А. И. Психологический анализ стиля принятия решений / А. И. Санников // Проблемы сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. — Вип. 15. — С. 576–585.

⁷ Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : монография / А. И. Санников. — Одеса : Изд-во ВМВ, 2015. — 440 с.

адаптивності полюсів кожної з її характеристик до варіацій умов життєдіяльності особистості. Це може бути, наприклад:

- оцінювання ресурсів у ситуації змушеного вибору;
- подолання труднощів, які виникають у ситуації прийняття життєвих рішень;
- активація необхідних властивостей для їх використання як засобів адаптації особистості до швидкозмінних умов середовища.

2. Вимагає також розгляду питання про рівень кожної характеристики моделі, їх стійких комбінацій, які забезпечують прийняття рішень про кар'єру, вибір професії, побудову життєвого шляху. Крім того, багатовимірна модель може сприяти вивченню питання про те, чи є профіль прийняття рішень цілісним особистісним утворенням, чи він піддається впливу характеристик життєвої ситуації і є її відображенням. Можна припустити, що деякі характеристики (наприклад, розсудливість, докладність) можуть бути більш особистісними утвореннями, тоді як інші (наприклад, авантюризм, схильність до ризику) – більш залежними від умов життєвої ситуації. Крім того, можна припустити, що ці тенденції можуть відображатися й у відмінностях кореляційного взаємозв'язку з іншими властивостями особистості (наприклад, показниками NEO-PI, MBTI, 16-PF).

3. Професійна орієнтація розглядається нами як один з аспектів професійного консультування, це супровід оптанта на шляху усвідомленого вибору першої професії, розроблення ефективних варіантів професійної кар'єри. Багатовимірний аналіз дасть можливість одержати більш точну оцінку особистості в ситуації вибору, що забезпечить:

- методичну допомогу оптанту в розумінні профілю прийняття життєвих рішень, і якщо такий не забезпечує досягнення мети, то сприяє виробленню альтернативного підходу, прийнятного у ситуації, що склалася;
- допомогу консультантові в доборі інструментів і техніки самореалізації особистості на основі індивідуального профілю життєвого вибору;
- організацію індивідуальної допомоги клієнтові з питань прийняття рішень для підвищення ефективності втручання консультанта.

У разі вторинного професійного самовизначення кар'єрні рішення можуть розглядатися як особлива ситуація прийняття особистісного рішення. Можна припустити, що запропоновані багатовимірні модель і шкала рішимості можуть ефективно застосовуватися до ситуацій вибору різної складності, враховуючи ризик і невизначеність. Проведення перспективних досліджень запропонованої багатовимірної моделі в ситуаціях прийняття рішень різного типу дасть змогу не тільки уточнити показники моделі, а й розширити простір її потенційного використання.

Список використаних джерел

1. Бондаровская В. М. Опыт психологического анализа системы «человек-задача» / В. М. Бондаровская, Т. К. Горобец-Чмут, В. А. Моляко, М. Л. Смутьсон // Теория задач и способов их решения. — Киев : Ин-т кибернетики, 1973. — С. 14–22.
2. Венда В. Ф. Методологические принципы исследования психологических факторов сложности решения оперативных задач / В. Ф. Венда // Методология инженерной психологии, психологии труда и управления. — М. : Наука, 1981. — С. 15–29.
3. Забродин Ю. М. Очерки теории психологической регуляции поведения / Ю. М. Забродин. — М. : Магистр, 1997. — 215 с.
4. Либин А. Стиль – это человек? // Стиль человека: психологический анализ / под ред. А. В. Либина. — М. : Смысл, 1998. — С. 3–12.
5. Санников А. И. Индивидуально-психологические детерминанты стиля принятия решений / А. И. Санников, В. В. Гресько // Проблеми сучасної психології особистості : матеріали наук.-практ. конф. молодих учен. та студ. (29 квіт. 2014 р.). — Одесса : Лерадрук, 2014. — С. 92–99.
6. Санников А. И. Психологический анализ стиля принятия решений / А. И. Санников // Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. — Вип. 15. — С. 576–585.
7. Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : монография / А. И. Санников. — Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. — 440 с.
8. Санников А. И. Стиль принятия решений личности как средство адаптации к этнополикультурной среде / А. И. Санников // Образование в этнополикультурной среде: состояние, проблемы, перспективы : материалы IV Междунар. молодежного науч.-культ. форума (17–21 марта 2014 г.) ; под науч. ред. Л. В. Ахметовой. — Томск : Изд-во Томск. гос. пед. ун-та, 2014. — С. 179–182.
9. Санников А. И. Тактика принятия решений в конфликте / А. И. Санников // Конфлікти та безпека: матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару-наради (25 листоп. 2010 р.). — Одеса : СМІЛ, 2010. — С. 99–105.
10. Устюгова Е. Н. Стиль и культура: опыт построения общей теории стиля / Е. Н. Устюгова. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. — 260 с.
11. Философская энциклопедия: в 5 т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. — М. : Советская энциклопедия, 1970. — Т. 5. Указатель. — 740 с.
12. Gati I., & Tal S. Decision-making models and career guidance. In J. Athanasou & R. Van Esbroeck (Eds.), International handbook of career guidance. — Berlin, Germany : Springer, 2005. — P. 157–185.

13.Sannikov A. I. Components of decision-making style: the personal approach / A. I. Sannikov // Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach. Vol. 2. — CA, USA : B&M Publishing, 2014. — P. 176–182.

14.Sannikov A. I. Individual psychological qualities of a personality and of decision-making style / A. I. Sannikov // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(22), Issue: 45, 2015. — Budapest. 2015. — P. 75–78.

15.Sauermann H. Vocational choice. A decision making perspective / H. Sauermann // Journal of Vocational Behavior. — 2005. — Vol. 66. — P. 273–303.

16.Scott S. G. & Bruce R. A. Decision-making style: The development and assessment of a new measure / S. G. Scott & R. A. Bruce // Educational and Psychological Measurement. — 1995. — Vol. 55. — P. 818–831.

**FROM DECISION-MAKING STYLE TO THE STYLE CHARACTERISTICS
OF PERSONALITY: GENESIS OF IDEAS**

The article presents the results of a study of a perspective direction of the psychology of the life choice of personality – the style of decision-making. The integral property of the personality – determination, as the basis for the formation of the decision-making style is defined, its structure and style characteristics of the professional personality are revealed. The main components of the theoretical construct of the style are considered: the psychological system for making life decisions, the strategy of choice and decision-making, the properties of determination and the subjective assessment of the choice situation. A methodological approach has been developed in the study of the style of decision-making by personality: in interpreting the used concepts «style», «strategy» of choice, in substantiating the areas of use of the results of studying the style, individual differences in decision-making.

The data of applied research in domestic and foreign psychology on the study of the style of decision-making under different conditions of individual and professional activity are presented. The bases of classification of decision-making styles, their dependence on the system of used characteristics are considered. The expediency of using the totality of the components and properties of the personality's determination as an alternative to the one-dimensional and two-dimensional grounds for classifying styles is substantiated. A modern interpretation of determination as an integral property of personality is given – its structure and functions, the specificity of the psychological content. The theoretical foundations of the multidimensional model of personal determination properties in the choice situation, the causes and advantages of its use are determined. The points of maximum and minimum measurement of the parameters of determination are described: rapidity, riskiness, tolerance to uncertainty, foresight, reflexivity, prudence, spontaneity, flexibility, adventurousness, assertiveness, independence and dogmatism. The possible areas of use of the multi-parameter multidimensional scale of determination in the practice of professional counseling, in studying the abilities and personality of a professional are shown.